

Балик Оксана

*Науковий керівник – Шаправський С. А., кандидат історичних наук,
доцент*

МІСЦЕ УКРАЇНИ У ЗАГАЛЬНОСВІТОВОМУ ЕКУМЕНІЧНОМУ РУСІ СЬОГОДЕННЯ

У статті аналізується місце України у загальносвітовому екуменічному русі сьогодення та висвітлюється значення міжконфесійних організацій для релігійного життя і співпраці.

Ключові слова: екуменічний рух, Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій, міжконфесійні організації.

This article contains information about Ukraine in the world wide ecumenical movement and highlights value interfaith organizations in the sphere religious life, cooperation between different confessions.

Key words: ecumenical movement, All-Ukrainian council of churches and religious association, interfaith association.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вивчення позиції України в екуменічному русі. Адже з кожним роком все більше приходить інформації з різних регіонів України про проведення тижня молитов за єдність християн. Ця проблема становить також значний науковий інтерес. Релігійну ситуацію в Україні досліджували В. Бондаренко, А. Колодний, П. Яроцький. Окремі питання, що стосуються місця України в екуменічному русі висвітлені у працях О. Сомова, М. Мариновича, О. Кисельова. Завдяки їхнім працям та розвідкам низки інших авторів можна проаналізувати і дослідити значення явища екуменізму, тему міжконфесійних діалогів в Україні.

Завданням статті є спроба дати оцінку позиції України у загальносвітовому екуменічному русі сьогодення та значення і актуальність цього процесу для релігійного світу в цілому.

Ситуація в Україні в дечому відповідає загальним тенденціям Центральної та Східної Європи, хоча, безсумнівно, має свої особливості. В Україні на початку 90-х років спостерігалися протилежні до екуменізму процеси: дезінтеграція у православному

середовищі та конфлікти між католиками та православними. Американський релігієзнавець Джозеф Лоя назвав ситуацію у Західній Україні «єкуменічним Чернобилем», оскільки «катастрофа» у католицько-православних відносинах «продовжує забруднювати атмосфери міжцерковних відносин по усьому єкуменічному світові» [1, с. 15].

Певна річ, це пов'язано із соціально-політичними та релігійними змінами у державі, що є результатом лібералізації релігійної політики останнього десятиліття існування Радянського Союзу та здобуття Україною незалежності. М. Маринович зазначає, що ставлення до явища і навіть до поняття єкуменізму в Україні вкрай неоднозначні. Це обумовлено кількома причинами. Серед них: загравання радянської влади з єкуменічним рухом, яке фактично зводилося до маніпулювання міжнародними християнськими організаціями, та криза єкуменізму після розпаду СРСР, що підтверджує політичний характер багатьох «богословських домовленостей»; сприйняття православними католицької моделі єкуменізму винятково як підпорядкування Папі Римському (особливо вдало автор підмітив, що Україна на світовій єкуменічній арені постає як «полігон випробувань» єкуменічних домовленостей між різними християнськими центрами, особливо між Ватиканом та Москвою) [2, с. 7].

Появу єкуменізму західні соціологи пояснюють наявністю кількох факторів. Серед них – розвиток технологій, котрі, з одного боку, зламали соціальну та культурну ізоляцію (швидкі способи транспортування та комунікації), а з іншого – вплинули на зростання соціальної гомогенності та культурне об'єднання усередині суспільства (урбанізація). Важливим фактором є також секуляризація, котра призвела до кризи релігійних організацій та до появи релігійного плюралізму [1, с. 16].

Радянський Союз був країною «масового атеїзму» із переслідуванням цілої когорти релігійних організацій. Хоча деякі релігійні організації легально існували у країні, однак впливу на суспільство в цілому вони не мали. На цій підставі ми можемо стверджувати, що СРСР був секулярною державою. Про деякі особливості співіснування віруючих пише проф. П. Яроцький: «У 70-80-х роках у Радянському Союзі утворилася «єкуменіка переслідуваних». У радянських гулагівських умовах об'єдналися «в'язні совісті» – православні, римо-католики, греко-католики, протестанти, іудеї, мусульмани» [2, с. 9].

Таким чином, у секулярному Радянському Союзі певна співпраця та духовна єдність віруючих (причому не лише християн) була. Зі здобуттям політичної незалежності Україна здобула й реальну свободу релігій. Почали вільніше діяти церкви та деномінації, які мали обмежене існування за радянської влади, вийшли із підпілля ті, котрі були у забороні, і, зрештою, з'явилися нові, експортовані зі Сходу та Заходу. Україна переживала те, що прийнято називати «релігійним відродженням». Термінами соціології релігії це називається сакралізацією [2, с. 10].

Релігії у пострадянській Україні намагалися взяти реванш і максимально увійти у суспільство. Цьому сприяли громадськість та певні політичні сили, але протистояв світський характер держави, закріплений законодавчо.

Сакралізація за своїм змістом є діалектично протилежним процесом до секуляризації, а тому не є сприятливим фактором для появи екуменічних відносин. Перед церквами та деномінаціями на початку 90-х рр. не стояло питання про співпрацю, а про розвиток структури, кількісне збільшення пастви та утвердження у суспільстві. Фактично церкви були конкурентами на ринку релігійних потреб. Реалії українського релігійного життя характеризувалися міжрелігійними суперечками та конфліктами. Пік католицько-православних конфліктів припав на 1989 – 1993 рр. і з того часу пішов на спад, що було спричинено будівництвом нових культових споруд українськими церквами та поверненням державою старих, експлуатованих не за призначенням. Щоправда після подій, котрі дістали назву «Помаранчева революція» у релігійних ЗМІ були повідомлення про нові міжцерковні конфлікти, пов'язані із культовими спорудами [4, с. 187].

Отже, деякі характерні процеси релігійного життя 90-х втратили нині свою інтенсивність: більшість віруючих уже визначилися із своєю конфесійною належністю, а церкви та деномінації розбудували свою інфраструктуру таким чином, що вона вже не буде істотно змінюватися. Про згасання динаміки розвитку релігійної мережі Голова державного комітету у справах релігій Віктор Бондаренко говорив ще 1998 року, зазначаючи, що «темпи приросту релігійних громад у 1991 р. складали 22,2%, а в 1997 р. – лише 7,0%. Проте, в абсолютній величині, – коментує релігієзнавець, – цей показник досить вагомий – 1997 р. релігійна мережа зросла на 1298 одиниць». 2004 р. В. Бондаренко відзначав, що можна вести мову про нормалізацію і поступаль-

ний розвиток релігійного життя в Україні, основними ознаками якого є «становлення реальної конфесійної карти нашої країни, кількісний та якісний ріст релігійного середовища...» [4, с. 201]. Останнім штрихом у розвитку структур українських церков було перенесення центру УГКЦ зі Львова до Києва. Мотиви перенесення осередку, як і протести з боку УПЦ, мали небогословський характер (хоча у полеміці сторони апелювали до канонів): із Києва легше впливати на релігійно-суспільні процеси усієї України. УПЦ протестувала, бо не хотіла сильнішого у менеджменті конкурента.

М. Маринович зауважує, що «українські Церкви є радше об'єктами, ніж суб'єктами екуменічного процесу» [10, с. 311].

Про екуменічну аморфність більшості українських церков заради справедливості треба відзначити, що з усієї когорти одна з них є все ж таки суб'єктом екуменічного руху – Закарпатська реформаторська церква, котра є членом Конференції європейських церков та Лоєнберзької угоди. Однак, будь-якої інформації про її участь в екуменічних заходах немає.

Щодо інших церков, то ситуація виглядає таким чином. Найбільш екуменічно орієнтованою є Українська греко-католицька церква. Ще 1994 р. глава УГКЦ кардинал Мирослав Любачівський видав пастирське послання екуменічної тематики «Про поєднання святих Церков». Церква має документ «Концепція екуменічної позиції Української греко-католицької церкви» (2000), який розкриває її екуменічну позицію, а при Українському католицькому університеті відкрито Інститут екуменічних студій (2004 р.). Українська православна церква, оскільки не є окремими суб'єктом Вселенського православ'я, а є частиною Руської православної церкви, не є й самостійним учасником екуменічного руху. Однак, клірики УПЦ часто включаються до делегацій РПЦ. Наприклад, так було на IX Генеральній асамблеї ВРЦ. Вони також беруть участь у окремих екуменічних заходах та групах [10, с. 320.]

Існують два «екуменічні проекти» в Україні. Перший зводиться до того, що три православні церкви (УПЦ, УПЦ КП, УАПЦ) хочуть об'єднатися в одну Українську помісну православну церкву. Статус цієї церкви вбачається або як канонічний патріархат, або як автономна церква у складі Константинопольського патріархату. Другий проект є більш «екуменічним», оскільки передбачає об'єднання церков різних конфесій: православної (три

вищезазначені церкви) та католицької (УГКЦ). Відносини між українськими протестантськими церквами та деномінаціями є більш спокійними і менш помітними. Для пізньопротестантського та неопротестантського середовища характерним є пошук взаєморозуміння між собою, спроба співпраці у євангелізаційних та благодійних проектах. Принаймні цього бажають керівники союзів, хоча на рівні громад існують більш консервативні настрої, які засуджують подібні ініціативи, розцінюючи їх «як відступ від істинності власного віровчення та кроки на шляху до єкуменізму, який викликає негативну реакцію» [6, с. 344].

Як показує дослідження українського релігієзнавця Ольги Спис, самі керівники, пресвітери та пастори українських протестантських церков та деномінацій ставляться до єкуменізму досить обережно. Адвентистів, наприклад, лякають можливі компроміси у віровченні заради християнської єдності. Але п'ятидесятники вважають, що «єкуменізм, який ґрунтується на непорушному камені християнської віри, є прийнятним і навіть необхідним», але із одним застереженням, щоб єдність християн не призвела до релятивізму у віровченні.

Аналіз соціологічних досліджень, що проводилися в Україні дають підстави стверджувати, що більшість громадян України не переймається проблемами церковного єднання і не цікавиться віроповчально-догматичними питаннями [12, с. 186].

Прихильники ж об'єднання українських церков апелюють переважно не до релігійних, а до соціально-політичних аргументів. Соціологічні дослідження ілюструють також байдужість українців до віросповідних відмінностей. Те саме показують дослідження у Франції, про які пише Ж.-П. Віллем. При цьому французькі соціологи пов'язують це з єкуменізмом, котрий став причиною стирання відмінностей і, урешті-решт, призивів до ситуації, коли конфесійні відмінності більше не розглядаються як проблема. Однак, наскільки ця теза є правомірною для українських реалій? Однозначно можна сказати, що байдужість українців не формувалася під впливом єкуменізму, бо його реально тут не було. Отож, причини байдужості треба шукати в чомусь іншому [12, с. 201].

Для більш чіткого окреслення тієї ситуації, яка склалася у релігійному житті України, необхідно згадати про міжконфесійні організації. Першим об'єднанням такого роду стало Українське біблійне товариство, котре виникло 1991 р. Чи є ця організація

екуменічною? Хоча її діяльність і пов'язана зі співпрацею християн різних віросповідань у перекладі та поширенні Біблії та релігійної літератури, навряд чи можна говорити про якесь реальне зближення між ними. Утім, необхідно відзначити можливий позитивний вплив як діяльності цієї організації, так і наявність одного універсального перекладу Біблії українською мовою на міжконфесійні відносини [7].

1996 р. за ініціативою світської влади була створена Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій (ВРЦРО) із метою урегулювання державно-церковних відносин. До цієї інституції входять не лише 14 християнських церков та деномінацій, але й 3 мусульманські центри, 1 іудейське об'єднання, Українське біблійне товариство. Задекларовані завдання цієї інституції мають у собі потенціал щодо розвитку екуменізму (причому не лише християнського, але й «широкого екуменізму»), але досі не були реалізовані. Більш екуменічно вираженою є Нарада представників християнських церков України (НХЦУ), яка утворилася 2003 року. Членами цієї організації є представники лише 9 християнських церков, її результатами є прийняття 18 документів із питань духовності, суспільної моралі та значущих суспільно-політичних подій у країні [7].

Ще одна міжхристиянська організація – Українська міжцерковна рада (УМР) була утворена 2003 р. протестантськими церквами та деномінаціями. Членами УМР на сьогодні є 12 християнських церков, більшість із яких є харизматичними і жодна із них не входить до ВРЦРО чи НХЦУ. Слід зауважити, що НХЦУ та УМР на відмінну від ВРЦРО є, по-перше, міжхристиянськими, а не міжрелігійними організаціями, а, по-друге, були організовані за ініціативою самих церков. Починаючи із 2005 р., почали з'являтися місцеві ради церков, котрі відіграють роль консультативно-дорадчих органів при місцевих органах влади і деякі з них (наприклад, у м. Маріуполь) мають чітко виражений екуменічний характер. Розвиток міжхристиянських інституційних, які мають екуменічний потенціал указують на те, що міжцерковні відносини в Україні переходять на якісно інший рівень. Частина церков здатна визнати за іншими право нести звістку про Ісуса Христа, Євангеліє, християнські цінності. Саме тому українські церкви здатні до вироблення спільних оцінок щодо духовно-моральної чи політичної ситуації в українському суспільстві (однак, ще не здатні до плідного та тривалого співробітництва й ведення богословських діалогів).

Із кожним роком усе більше приходиться інформувати з різних регіонів України про проведення тижня молитов за єдність християн; їхнє збільшення треба пояснювати стабілізацією релігійних процесів у державі та завершенням чисельного зростання конфесій. Низький рівень релігійної активності віруючих сприяв усвідомленню церквами високого рівня секулярності українського суспільства, що й стало значним фактором для їх консолідації. Звичайно, питання екуменізму є надзвичайно складним і неоднозначним. Крім того, воно вимагає певних компромісів як з боку власне українських церков, так і з боку закордонних релігійних центрів. Також необхідно підтвердити власне міжправославні потуги до об'єднання. Поява за останні роки кількох міжконфесійних рад – Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій, Народи представників християнських церков України та Української Міжцерковної Ради – засвідчує готовність християнських церков до діалогу і співробітництва.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бондаренко В. Релігійна ситуація в Україні і перспективи її розвитку / В. Бондаренко // Релігія і суспільство в Україні: фактори змін. – К., 1998. – С. 15-17.
2. Бондаренко В. Релігійне життя в сучасній Україні: стан, тенденції та проблеми розвитку / В. Бондаренко // Релігійна свобода: функціонування релігії в умовах свободи її буття. – К., 2004. – С. 6-10.
3. Возняк Т. Зауваги до філософських аспектів екуменічного діалогу / Т. Возняк // Незалежний культурологічний часопис «Київ». – 2000. – № 19. – С. 8-12.
4. Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні / [за заг. ред. А. Колодного, П. Яроцького, О. Сагана]. – К.: Гносис, 2001. – 278 с.
5. Етерович М. Екуменічний діалог – ідеал і реальність / М. Етерович // Людина і світ. – 2002. – № 11-12. – С. 2-9.
6. Історія релігій в Україні : [навчальний посібник] / А. Колодний, П. Яроцький, Б. Любовик та ін.; за ред. А. Колодного, П. Яроцького. – К.: Т-во «Знання», 1999. – 735 с.
7. Кисельов О. Релігійні організації та розвиток громадянського суспільства в Україні: до постановки проблеми [Електронний ресурс] / О. Кисельов. – Режим доступу : <http://kyselov.uoi.ua/2008/04/25/24.php>.
8. Кисельов О. Тенденції розвитку екуменічних відносин в Україні [Електронний ресурс] / О. Кисельов. – Режим доступу : <http://kyselov.uoi.ua/2008/04/25/30.php>.

9. Кураев А. Вызов экуменизма / А. Кураев. – М., 2003. – 346 с.
10. Маринович М. Українська ідея і християнство, або Коли гарцюють кольорові коні апокаліпсису / М. Маринович. – К. : Дух і літера. – 2003. – 429 с.
11. Мартишок Е. Екуменізм, конвергенція, єдність / Е. Мартишок // Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні. – К.: Гноссис, 2001. – С. 26-36.
12. Сомов О. Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози / О. Сомов. – К.: Світ знань. – 1994. – 272 с.